

О ПОКУШАЈУ СРБА ДА ОСНУЈУ ШТЕДИОНИЧКУ ЗАДРУГУ У ДОБРУНУ

Сажетак: Овај рад је подијељен у двије цјелине. У првој смо анализирали развој привреде и банкарства у Босни и Херцеговини у вријеме аустроугарске окупације, а затим генезу задружног организовања штедионица и друштава за набавку потрештина у руралним срединама. У другом дијелу рада, на основу представљених историјских извора пратимо покушај Срба из Добруна да оснују штедионичку задругу.

Кључне ријечи: Босна и Херцеговина, Аустроугарска, Срби, банкарство, штедионице, задруге, Добрун.

Окупацијом Босне и Херцеговине Аустроугарска је затекла привреду на скромним основама, ограничену еснафским оквирима, док банкарство у модерном смислу ријечи није постојало. Као експонент покушаја успоставе банкарског, кредитног система, дјеловали су новчани заводи оличени у османској институцији менафи сандука¹. Ови "сандуци" нису омогућавали далекосежније инвестиције, нити значајније кружење финансијског капитала, него пак само задовољење основних животних потреба у годинама несташице и глади.

Стога је у првим годинама окупационог режима Аустроугарска законским рјешењима настојала да стимулише долазак страног капитала у окупиране провинције. Ипак, резултати су били прилично оскудни. До најезде страног капитала није дошло. Зато је окупациона управа морала да се више ангажује и да узме активнијег учешћа у креирању финансијске политике у Босни и Херцеговини. Тако је 1883. године управи успјело да у Босну у Херцеговину привуче први велики новчани завод. Калајевим настојањима и уз давање "замашних повластица" основано је Привилеговано одјељење Унион-банке за Босну и Хер-

---

¹ Н. Крешевлјакović, *Izabrana djela III, Banje, vodovodi, hanovi i karavansaraji..., Menafi-sanduci (poljodjelske pripomoćne zaklade) u Bosni i Hercegovini (1866–1878)*, Sarajevo 1991, 383–396. Menafi sanduci u doslovnom prevodu znače "korisna zaklada". Upotrebljavani su još i nazivi narodne kase, narodne štedionice..., a narod ih je zvaо sirotinjske kase. Početni kapital se ostvarivao tako što seljaci daju određenu količinu žita задруги, она га прода и тај новач служи као главница за давање zajmova seljacima... N. Jarak, *Poljoprivredna politika Austro-Ugarske u Bosni i Hercegovini i zemljoradničko задругарство*, Sarajevo 1956, 61.

цеговину, које је окупираном подручју ставило на располагање почетни капитал од два милиона форинти.² На основу тога видимо да је режиму интерес државне касе био у првом плану. Привлачење страног капитала, не само у банкарству него и у осталим привредним гранама, требало је да обезбиједи солвентност државне благајне. С друге стране, домаћи капитал, сконцентрисан углавном у рукама трговаца, споро је растао, тако да су се први новчани заводи са искључиво домаћим капиталом појавили тек почетком XX вијека. Српски трговци основали су 1903. године Трговачку банку и штедионицу д. д. у Мостару.³ У складу са званичном државном политиком, оличеном у чврстом Калајевом режиму, оснивање било каквих привредних организација са националним предзнаком било је онемогућено, тако да је тек наредне, 1904. године, ова банка промијенила назив у Српска банка д. д. у Мостару.⁴

Наведени новчани заводи и банке су примарно били оријентисани на кредитирање и уопште финансирање градске привреде. Што се тиче села, једино је Привилеговано одјељење Унион-банке за Босну и Херцеговину, због привилегија и уступака које је добивало од режима, давало хипотекарне зајмове земљорадницима и сељацима за откуп кметских селишта и слободне земље муслиманског становништва које се иселавало⁵. Потребе за оваквим зајмовима стално су расле, па је Земаљска влада помоћу чиновничког пензионог фонда основала 1889. године Босанско-херцеговачки хипотекарни кредитни завод.⁶

И поред дјеловања новчаног завода на државном нивоу, указивала се потреба за формирањем кредитних установа задружног типа, које би дјеловале на локалном нивоу, у сваком котару, у сваком селу понаособ. Законска подлога за успостављање оваквих установа је обезбијеђена још 1883. године. Наиме, тада је донијет Трговачки закон, који је успоставио темеље за рад задружних организација. Овим законом, тј. његовим чланом 245, дефинисано је да се задругом (куповном и привредном) сматра свако друштво које се склопи за унапређивање вересије, привреде или господарења чланова својих. Овдје спадају:

- а) предујамна и вересијска друштва,
- б) друштва склопљена ради заједничког набављања сировина, ради држања заједничких складишта или ради заједничке производње,
- в) конзумна друштва и

---

² F. Hauptmann, *Privreda i društvo Bosne i Hercegovine u doba austro-ugarske vladavine (1878–1918)*, Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine II, ANU BiH, Posebna izdanja, knj. LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 18, Sarajevo 1987, 125.

³ I. Hadžibegović, *Postanak radničke klase u Bosni i Hercegovini i njen razvoj do 1914. godine*, Sarajevo 1980, 86; Т. Краљачић, *Калајев режим у Босни и Херцеговини (1882–1903)*, Бања Лука 2000, 172.

⁴ I. Hadžibegović, нав. дјело, 86.

⁵ Т. Краљачић, нав. дјело, 496.

⁶ Т. Краљачић, нав. дјело, 497.

г) друштва која се баве градњом кућа.⁷

Овако широко дефинисан спектар дјеловања будућих задруга настојао је да обухвати што више потреба у сеоским домаћинствима. Наравно, иницијатива и за формирање оваквог типа задружних организација је поново дошла од владе, која је османску институцију менафи сандука покушала да реформише, те је на њеним остацима, одлуком Земаљске владе, 1886. године никла нова установа "котарских припомоћних заклада". Прва таква заклада формирана је у Гацку. Будући да Гачани нису могли да врате зајам који им је у првим годинама окупације дала управа, Влада је била принуђена да донесе одлуку да им се дати зајам "отписује". Да би се у будућности споријечио такав губитак државног новца, одлучено је да се оснује институција за кредитирање сељака, која ће преузети имовину дотадашњих манафи сандука, из које ће давати зајмове. Котарске припомоћне закладе су давале зајмове за потребе домаћинства, за набавку људске и сточне хране, стоке за приплод, сјемена и пољопривредних справа, за куповину земље, за оправку кућа и привредних зграда, за отплату дугова... Зајмови су давани на годишњем нивоу. Заклада је могла давати зајмове до износа од 200 К. Преко тог износа зајам је могла одобрити само Земаљска влада.⁸

Код Срба први покушај оснивања земљорадничке задруге пада у 1902. годину. Деценију касније у "Сарајевском листу" православни свештеник Тома А. Братић из Благаја код Мостара у ауторском чланку о томе каже: "Идеја удруживања пресађена је код нас из Хрватске највише преко листа 'Привредник' у Загребу. Под утисцима пропагирања ове идеје, од стране 'Привредника' и сам сам покушао основати земљорадничку задругу у Фојници код Гацка 1902. године, па сам саставио и правила, али нијесам могао саставити међу тежацима толико писмених људи, колико их треба за управни и надзорни одбор задругин".⁹

Срби су последице овог неуспјелог покушаја наставили даље са борбом за оснивање земљорадничких задруга. Оно на чему су потенцијални оснивачи задруге, Срби, инсистирали у наредним годинама борбе, било је да им се призна право на употребу националног имена у називу задруге. Ова борба била је саставни дио борбе Срба за црквено-школску аутономију. С тим у вези, већ у

---

⁷ Sammlung Gesetze und Verordnungen für Bosnien und die Herzegovina, Handelsgesetz für Bosnien und die Herzegovina (Genemight mit a. h. Entschliessung vom 7. Juni 1883, kundegemacht von der Landesregierung für Bosnien und die Herzegovina unterm 24. Juni 1883. Zahl 4173/III.), Sarajevo 1883, 378.

⁸ N. Jarak, нав. дјело, 61–63.

⁹ N. Jarak, нав. дјело, 128; [<http://privrednik.hr/> (28.8.2016)] "Srpsko privredno društvo 'Privrednik' osnovano je 23. septembra 1897. godine u Zagrebu ... Od 1898. godine pokrenut je i list Privrednik, koji je obuhvaćao sve važnije teme vezane za narodni život. Izlazio je dva puta mjesečno i bio prepun korisnih informacija za poljoprivrednike, zadrugare, trgovce i obrtnike.... Pored pružanja savjeta iz oblasti zadrugarstva i ekonomije, list je popularizirao srpska nacionalna osjećanja, pokretao brojna društvena, prosvjetna, moralna i zdravstvena pitanja."

току 1904. године осјећао се у званичним дописима блажи став Земаљске владе према употреби националних имена у називу задружних организација.

Први случај да је у Босни и Херцеговини дозвољено национално обиљежје једне земљорадничке задруге забиљежен је 1905. године, када је оснивачима Српске земљорадничке задруге у Бродцу (котар Бијељина) дозвољено да њихова задруга може у свом називу носити ознаку "српска". Међутим, до оснивања ове задруге није дошло, јер су сами оснивачи одустали. Напосљетку је прва српска земљорадничка задруга основана у Босни и Херцеговини (21. априла 1907), била Српска земљорадничка задруга у Штрпцима (Котар Вишеград).¹⁰

У задатке ове задруге је улазило:

а) набављати и давати задругарима јевтине зајмове за привредне потребе,

б) примати од задругара и других лица новчане улоге на штедњу и тиме будити и ширити свијест за штедњу,

ц) тражити од задругара уредан, вриједан и паметан живот,

д) помагати савјетом, а по могућности и новцем, да се на подручју задруге оснивају и друга привредна удружења.

Док се не оснују и друга привредна удружења, задруга ће:

е) набављати својим задругарима средства за посебну или заједничку употребу, као: пољопривредне справе, сјемење, стоку и др.,

ф) набављати својим задругарима средства за потрошњу, као: храну, крму, со, петролеум, зејтин и друге намирнице,

г) заједнички производити и прерађивати своје производе и

х) заједнички продавати своје пољопривредне производе и израђевине.¹¹

Да бисмо бар дјелимично илустровали како је текао процес формирања сеоске задруге, изложићемо у прилогу документа везана за покушај Срба из Добруна да оснују штедионичку задругу у свом селу. На основу презентованих докумената покушаћемо реконструисати како је текао и како је окончан поступак оснивања ове задруге.

Bezirksamt¹²

Višegrad.

Nr. 102010 ex 1903

¹⁰ N. Jarak, нав. дјело, 151, 152, 158.

¹¹ N. Jarak, нав. дјело, 180.

¹² Сви документи цитирани у овом раду (допис Котарске управе Вишеград од 12. фебруара 1904; Програм; Извјештај; ЗВС Предмет и Пожурница) налазе се у Архиву Босне и Херцеговине у Сарајеву, уложени у фасциклу ZVS 1 196-1/1904, која се односи на сасвим другу тему (отварање мјењачнице у Бугојну). Зато сматрамо да би било правилније да наведена документа означимо бројем АВН, ZVS 1 Präs. 28699/1904.

**An
die Kreisbehörde
in**

Sarajevo.

Bezugnehmend auf den Erlass vom 1. April l. J. Z. 5215 betreffend Gründung einer landwirtschaftlichen Spargenossenschaft in Dobrun, beehrt sich das Bezirksamt der Kreisbehörde das neuerliche Gesuch des Gavriilo Tubić und Consorten in dieser Sache, mit dem Beifügen ergebenst zu unterbreiten, dass die Bittsteller nunmehr dem im eingangs citirten Erlasse der Landesregierung ausgesprochenen Grundsätze volle Rechnung zu tragen gewillt sind und ihrer gründenden Genossenschaft den Namen: "Seoska zadruga za štednju i nabavku u Dobrunu" gegeben haben.-

Da mithin gegen das Inslebentreten dieser Vereinigung keine weiteren Anstände obwalten, wird die Kreisbehörde ergebenst gebetene, die nöthige hohe Bewilligung erwirken zu wollen.-Bemerkt wird jedoch dass nach Ansicht des Bezirksamtes rathsam erscheint, den Gründern mit gutem Rathe an die Hand zu gehen, da sie schwerlich in der Lage sein dürften, ohne ausgiebiger fachmännischer Belehrung eine lebensfähige Institution allein zu schaffen.-

Eine Genossenschaft aber welch schon bei ihrem Ursprunge den Keim des Verfalles und der Zersetzung in sich tregen würde – und das wäre bestimmt der Fall wenn man die Bauern sich selbst überlässt – ist besser, überhaupt nicht entstehen zu lassen, da eine solche Eventualität, abgesehen von der grossen materiellen Schädigung der Interessenten auch Anlass zu sehr unliebsamen Commentierungen geben würde.-

Dies sollte aber mit Hinblick auf die Nähe der serbischen Grenze und den Umstand, dass im Königreiche Serbien in den letzten Jahren viele nützliche Genossenschaften entstanden sind, welche ausnahmslos gut functionieren – unbedingt vermeiden werden.-

Višegrad, am 12. Februar 1904.

Der Bezirksvorsteher:

Prepis

Programm
Srpske štedioničke zadruge u Dobrunu

***

Vo imja Otca i Sina i svjatoga Duha Amin.

Srpska štedionička zadruga sastajaće se iz pravoslavnih i poštenih Srba

1.) koji žele da svoje dobro što bolje osiguraju 2) koji su jedini te im je šteta da svakog pazarnog dana idu u varoš radi podmirica kućnih i 3) koji žele da se oduče pijančenja po mehanama putujući, i da svoje smukom stečeno imanje u nevid netroše

nego da zaštede koliko je moguće držeći se one srpske poslovice "Čuvaj bele novce za crne dane". Prema tome ima se svaki osnivač zadruga tačno držati dolje navedenih tačaka

1.) Koji želi da postane osnivač i član zadruga, treba da uloži prvi put po mogućnosti 5–50 kruna.

2.) Da bi zadruga što bolje napredovala a i zadrugari privikli se štednji, treba da svaki zadrugar plaća svakog mjeseca od sto deset uloženog novca.

3.) Zatrebali zadrugu pomoći tjelesno treba da svaki zadrugar o svom trošku pomogne koliko može.

4.) Svaki zadrugar treba da dogje kad se pozove, radi rešenja nekog zadrugar-skog pitanja.

5.) Odbor zadruga pozajmljivaće svojim članovima i novce, a dabi zadruga što bolje napredovala davaće se mali interez koji će odbor odrediti.

6.) Da nebi odbor zadruga u opasnosti bio da nemože nekom zadrugaru u nuždi u pomoć priteći, treba da se svaki uzeti novac najdulje za mjesec dana povrati.

7.) Odbor zadruga treba da pazi da nikome zadrugaru neda više nego 3/4 uložnog novca a zato da ovaj nebi uzo sve ili i više pa da zadruga ima sa njim posla i po sudu.

8.) Zatrebali nekom zadrugaru viša suma novaca, to treba odbor da riješi, i ako nagje da je potrebno da se da, može se dati ali samo na tvrdoj priznanici.

9.) Svaki zadrugar treba da ispunjava tačke br. 2 i br. 6 u slučaju ne ispunili ove tačke treba da podlegne kazni i to na ovaj način I. put platiće kazne 20 hel. II. put 40 hel III. put 1 krunu i tada odbor treba da riješi, jeli dotični dostojan da i na dalje ostane član zadruga, a ako nije, odbor će njemu izplatiti 3/4 uloženog novca a četvrtina ostaje zadruzi što ovome znači kazni.

10.) Ako neki zadrugar bude poslije godinu dana ili prije tako nesavjesan, da zaželi da napusti zadrugu, onda odbor treba da mu da najbolje savjete, nepomogne li to odbor će njemu izplatiti 3/4 a četvrtina pipasće zadruzi što ovome znači kazna.

11.) Tačke broj 9 i 10 treba da se svake godine riješe i izmjene.

12.) Gjevojke koje budu u zadrugu stupile, kako se udadu, ako zažele mogu primiti potpunu svoju sumu.

13. Umre li neki zadrugar toće njegova suma pripasti njegovim našljednici-ma, ili onome koga na samrti odredi.

14.) Umre li neki zadrugar bez našljednika, i bez pošljedne volje, toće njegova suma pripasti zadruzi. Zadruga dužna ga je saraniti i zadušu izdati.

15.) Svi zadrugari biraće izmegju sebe jednog presednika i dva člana, presedniku plaćaće zadrugari prema radu godišnju plaću, članogvi biće bezplatni i mogu se svakog 6 tog mjeseca mjenjati. Presednik i članovi imadu se tačno držati dolje navedenih tačaka.

Dužnosti presednika i članova

- 1.) Presednik koga zadruga bude izabrala treba da bude pismen, ili da drži pisara koji će tačno zadrugarske račune voditi.
- 2.) Prije svega presednik treba da se zakune u srbskoj crkvi, pred sveštenikom da će pravo i vjerno u zadrugi raditi.
- 3.) Presednik i članovi treba da imaju trij nejednaka ključa, sa kojim će zadrugarsku kasu zaklapati.
- 4.) Presednik treba da tačno vodi zadrugarsku knjigu, a i svakom zadrugaru da nabavi po jednu knjižicu, u koji će mu on samo račun podpisivati.
- 5.) Sve što zadrugarima zatreba iz varoši, presednik treba da im on to sam dobavi i razdijeli, i tačan račun preda uz to presednik nesmiye nikakve nagrade tražiti.
- 6.) Presednik treba da radi o sreći i napredku zadruge što će i zakletvom potvrditi.
- 7.) Odbor zadruge treba da izda presedniku od 20–30 kruna, koje će za slučaja nužnog na raspoloženju imati.
- 8.) Ako bi se jedan zadrugar protivio nekom zadrugarskom radu, na koji svi drugi pristaju, onda zadrugari treba ovog da odpušte kaznivši ga po tačci br. 9.
- 9.) Presednik treba da svakog mjeseca pozove zadrugare i da ih tačno o zadruzi izvjesti.
- 10.) Ako se više sela udruži, to treba da svako selo ima svog člana kome se može za nužnog slučaja neka suma novca povjeriti.
- 11.) Dase nebi trgovini konkuriralo, nesmiye se nikakva stvar niže davati nego li se obično prodaje.
- 12.) Ako se neki zadrugar oda piću i trošku, presednik treba da ga odučava nemogne li ga odučiti treba da ga odpusti kaznivši ga po tačci br. 9.
- 13.) Ostaneli u nekog zadrugara malodobna sirotinja, posle njegove smrti, presednik sa odregjenim tutorima treba da radi o sreći i boljoj budućnosti sirotinje.
- 14.) Razboli li se neki zadrugar u vreme rada, zadrugari svi treba da mu pomognu koliko ko može bezplatno raditi.

***

Prepis

Izvještaj

radi čega se osniva Srpska štedionička zadruga u Dobrunu

***

Ima nekoliko godina kako ja uzgred pazim na naše seljake dali mi u imanju napredujemo ili opadamo, i iznašao sam da vrlo malo ili nimalo ne napredujemo. Tražio sam uzroke jer naši su seljaci vrlo dobro marljivi pa zašto da ne napredujemo !? ali sam poslje dužeg posmatranja doznao u čemu je zlo.

1.) Naš narod slabo razumije ono što radi, jer višina nezna ni sa zemljom da radi onako kako bi više koristi od nje imao, naši seljaci počnu još s jeseni gjubre na njivu razvoziti, neznajući da vjetar mraz i kiša do proljeća pola vrednosti iz njega

izvuku, na livade i voćnjake niko gjubre ne iznosi i ako ga ima, slabo se kod nas sije povrće iz koga bi se moglo lepe koristi dobiti.. Voće se istina dobro goji pa i ako po mršavoj zemlji, ali se i otuda malo koristi dobiva, jer šljive se obično sve pretvore u rakiju a višina i krušaka i od te rakije malo ko da uzme nešto novaca, već se to obično preko zime popije neštedeći za ljetnih umornih dana i ne računajući koliko se tuj štete pravi. Pekmeza rijetko će se gdje i za lijek naći, a ima ih dosta koju uz poste suv ljev jedu a imali su odašta pekmez izpeći.

2.) Naš narod nezna da štedi ni vremena ni ono što ima. Naši ljudi vrlo često u varoš idu i radi malih kućnih podmirica neračunajući koliko dangubi i troši, jer ako jednome zatreba 2 krune on će nešto zajmiti da proda u vrednosti od 6–8 i više kruna i tada će ili kupiti i ono što mu i netreba ili će se negdje u mehani zapiti pa se i zadužiti i ono što ima potrošiti, retko daće ko gotov novac kući vratiti.

Naš narod silno se zaljubio u piće i kod kuće i u mehani i u svakoj prilici silno se pije.

Višina domaćina koji izpeku 500–600 oka rakije nesmiju prodati nimalo, i to se obično popije do Gjurjeva dana ili malo dalje, pa onda daj i ono voća suva /: da nepojeđu gjeca :/ što ima te se i to pretvori u rakiju, pa ni tuj nije zlo što se kod svoje kuće popije, jer toje Bog dao rodilo pa se ima, ali ono je zlo najveće što naš narod vodi na ivicu propasti što se mnogo i mnogo izpija po mehanama.

Vlast pazi na one varošane koji izbijaju suviše po mehanama te ih popisuje i kažnjavaju, a na nas seljake slabo se to pazi gdje jedan seljak vrlo često popije od 5–10 kruna u mehani. Naši knezovi obično kupe sastanke u mehanama i dok on u jednom kraju izdaje naredbu u drugome se kraju već u veliko pije, malo ko zna sutra dan šta knez na sastanku pričo jer ili ne i on bio pijan ili nije mogo od pijanih ništa čuti.

Na sastancima u mehanama i drugim mjestima i prilikama umukle su one stare srpske gusle, pesme, priče i zagonetke svemu ovome danas gospodari piće.

Dabise ovome zlu iz lijepa načina u kraj došlo riješili smo da u svojoj sredini osnujemo Srpsku Štedioničku zadrugu u Dobrunu koja želi u glavnome ovo:

1.) Da imaju svoje odregjeno mesto gdje će se vremenom i kuća napraviti i gdje će se skupljati da slobodno bez čaše i flaše o svojim poslovima zdogovarati i posavjetovati se mogu.

2.) Da im presednik koga izmedju sebe izaberu za onaj novac koji ulože i koji ulagali budu u zadružnu kuće sve ono nabavi što im iz varoši treba kupovati i da odrede dan kad će ova kuća biti otvorena, tad će moći samo zadrugari što im treba za gotov novac ili na račun uzeti te da tim načinom zaštede vreme i novac. i

3.) Da u zadruzi svakad nagju pomoći bilo u novcu bilo u radu bilo u drugim stvarima te da često ne idu u varoš radi podmirica kućnih poslova, i da u zadruzi nagju svakad sebi savjeta bilo od ljudi bilo čitanjem iz nekog lista, jer će zadruga držati list "Privrednik".

Osnivač zadruge
Gavrilo Tubić

***

Landesregierung für Bosnien und
die Hercegovina
Nr. 28.699 1904
1904

Земаљска влада за Босну и Херцеговину
Број. 28.699 1904
1904

Gegenstand:
Z. 3.386
Datum 19/2 1904.

Предмет:
Број. 3.386
датум 19/2 1904.

Kreisbeh. Sarajevo betreffend die
Errichtung einer bäuerliche Genossenschaft in Dobrun Bezirk "Višegrad".

Окружна власт Сарајево у вези
успостављања сеоске задруге у
Добруну, котар "Вишеград".

Expedit
Bitte das zuliegende Programm und
Izvjješće in die Latinica zu übertragen
23/4/1904.

Пожурница
Молимо да приложени Програм и
Извјешће на латиницу преведете
(пренесете).
23/4/1904.

Од приложених докумената прво ћемо пажњу усмјерити на допис број 102010 од 12. фебруара 1904. године, који је Котарска управа Вишеград упутила Окружној власти у Сарајево, са захтјевом и препоруком да се дозволи оснивање сеоске задруге у Добруну. Из овог дописа дознајемо да су се сељаци из Добруна, на челу са Гаврилом Тубићем, већ једном у току 1903. године, највјероватније током мјесеца марта, обраћали Окружној власти са истим захтјевом. На тај захтјев је Окружна власт одговорила 1. априла 1903. године наредбом, којом је указала на одређене пропусте и наложила да се они исправе. Ријеч је, наравно, била о имену задруге, из којег су морали одстранити националну одредницу и конкретизовати намјену и задатке (циљеве) саме задруге, тако да су одлучили да својој задрузи дају назив Сеоска задруга за штедњу и набавку у Добруну. Надаље, Котарска управа 12. фебруара 1904. године препоручује да се тражена дозвола изда, јер "нема више околности које треба превазићи", а и сама задруга би била од велике користи пољопривредницима. Као примјер наводе успјешно организоване задруге у Краљевини Србији, али подвлаче да треба, уколико задруга претрпи материјалне губитке, избјегавати ширење незадовољства међу сељацима, првенствено због близине границе са Србијом.

Конкретни захтјеви за оснивање задруге, ни онај из 1903, као ни онај из 1904. године, нису сачувани, али су у облику преписа сачувани Програм и Извјештај о оснивању Српске штедионичке задруге у Добруну. Оригинални

документи су највјероватније били написани ћирилицом. Тврдњу базирамо на чињеници да је Земаљска влада хитним дописом од 23. априла 1904. године затражила да јој се доставе "Програм и Извјешће" о конкретној задрузи у препису на латиницу. Можемо претпоставити да је Окружна власт омашком извршила препис Програма и Извјешћа који су били саставни дио првог, "старог" захтјева, из 1903. године. То видимо већ по самом називу задруге, који је био споран јер је садржавао националну одредницу Даље, препис Програма задруге почиње призивањем Оца, Сина и светога Духа, затим наводи да ће чланови бити православни Срби, те да се предсједник по преузимању дужности мора заклету у православној цркви пред свештеником. Основни задаци задруге могу се подијелити у три групе:

- штедионичарско-кредитни послови,
- послови око набавке хране и потрештина за сељаке и
- антиалкохоличарско друштво.

У Програму је управо штедионичарско-кредитним пословима дато највише простора. Прописан је почетни улог од 5 до 50 К, уз обавезу мјесечног улога у износу од 10% главнице, те утврђен рок од мјесец дана за поврат позајмице. Уколико дође до кршења ових одредаба, предвиђене су и новчане казне. Да би се заштитио задружни фонд у случају иступа из задруге, исплаћивале су се 3/4 суме задругару. Изузетак су биле дјевојке, којима би се у случају удаје исплатио њихов улог у цјелини.

У другом приложеном документу, Извјештају, Гаврило Тубић је изнио своја запажања о изостанку прогреса на селу. Дошао је до закључка да се на селу не примјењују модерне арготехичке мјере, па зато пољопривредници не успјевају да искористе сав потенцијал ораница и воћњака. Надаље, он примјећује и да сељаци дангубе у вароши и троше новац, купујући и оно што им не треба и трошећи своје вријеме у пићу и механама, па додаје "на састанцима у механама... умукле су оне старе српске гусле, песме, приче и загонетке свему овоме данас господари пиће". Он рјешење види у оснивању Српске штедионичке задруге која би сељаке савјетовала, помагала им набавком потрештина у вароши и образовала их читањем листа "Привредник".

Из приложених докумената видимо да ова задруга, ни након новог захтјева из 1904. године, није успјела добити од Земаљске владе дозволу за рад, али је свакако значајна иницијатива о задружној организованости, коју је она покренула у Котару Вишеград. Као што смо већ раније навели, прва српска земљорадничка задруга која је основана у Босни и Херцеговини била је Српска земљорадничка задруга у Штрпцима. Интересантно је да се оба села, и Добрун и Штрпци, налазе у Вишеградском котару, штавише, удаљена су једно од другог 15 километара.

Serbs Attempt to Set Up a Savings Cooperative Association in Dobrun

Summary

After the occupation, Austro-Hungary found a very underdeveloped economy in Bosnia and Herzegovina. One of the solutions for the economic progress the government saw in attracting foreign capital, therefore in order to improve the banking, in 1883 government helped the opening of Privileged Division of Union Bank for Bosnia and Herzegovina. On the other hand, the domestic capital, concentrated in the hands of traders, grew slowly, thus the first money institutions with domestic capital appeared in cities only in the early XX century.

The adoption of the Commercial Law (1883) created the basis for the establishment of cooperative credit institutions which would work in the countryside. The first such institutions, regional aid foundations were formed by the National Government in 1886 with the reform of *menafi sanduci* (municipal agricultural endowments, during the Ottoman Empire). These foundations could not meet all the needs for loans, and among the inhabitants of villages throughout Bosnia and Herzegovina began to emerge initiatives for the establishment of similar credit organizations. The struggle for establishing agricultural cooperatives among Serbs lasted since 1902. They demanded the right to use the national name in the name of the cooperative association. Only in 1907 the first Serbian agricultural cooperative association in Bosnia and Herzegovina was formed. It was the Serbian Agricultural Cooperative Association in Strpce, in Visegrad district.

In the second part of the paper we gave several documents, in order to present how the attempt of Serbs from Dobrun to establish their own Savings Cooperative Association looked like.

The letter from February 12, 1904 revealed that farmers from Dobrun requested the establishment of cooperatives for the second time and that they corrected omissions from the first application, removed the national name in the name of cooperative association, hence it should be now called the Rural Cooperative Association for Savings and Procurement in Dobrun. In the same letter, the Regional Administration recommended that the requested licenses should be issued, citing positive examples of cooperative organization in the Kingdom of Serbia, but also, in case the cooperative association suffered material losses, warned of the risk of national discontent and proximity of the Serbia border,.

The other two documents are transcripts of Program and Report without dates. The cooperative association in them bears the name of Serbian Savings Cooperative Association in Dobrun and its members were "Orthodox Serbs". The *Report* even mentioned observations about the lack of progress in the country. The causes of such situation were sought for and as a solution were given a need for establishing a savings cooperative association.

Извори и литература:

Необјављени извори:

- АВН, ZVS Präs. 28699/1904 (АВН, ZVS 1 196–1/1904)

Објављени извори:

- Sammlung Gesetze und Verordnungen für Bosnien und die Hercegovina, Handelsgesetz für Bosnien und die Herzegovina (Genemigt mit a. h. Entschliessung vom 7. Juni 1883, kundegemacht von der Landesregierung für Bosnien und die Hercegovina unterm 24. Juni 1883. Zahl 4173/III.), Sarajevo 1883.

Литература:

- N. Jarak, *Poljoprivredna politika Austro-Ugarske u Bosni i Hercegovini i zemljoradničko zadrugarstvo*, Sarajevo 1956.
- Т. Краљачић, *Калајев режим у Босни и Херцеговини (1882–1903)*, Бања Лука 2000.
- Н. Креševljaković, *Izabrana djela III, Banje, vodovodi, hanovi i karavan-saraji..., Menafi-sanduci (poljodjelske pripomoćne zaklade) u Bosni i Hercegovini (1866–1878)*, Sarajevo 1991.
- F. Hauptmann, *Privreda i društvo Bosne i Hercegovine u doba austro-ugarske vladavine (1878–1918)*, Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine II, ANU BiH, Posebna izdanja, knj. LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 18, Sarajevo 1987.
- I. Hadžibegović, *Postanak radničke klase u Bosni i Hercegovini i njen razvoj do 1914. godine*, Sarajevo 1980.

Интернет:

- <http://privrednik.hr/> (приступљено 28. августа 2016. године)